

هیات تراز؛ چارچوب مفهومی است نه الگوی واحد

سیدمحمدحسین میرهادی

پژوهشگر هسته احیای امر مرکز رشد دانشگاه امام صادق^ع

۱- مقدمه

طبق نقل تاریخ، از حضرت آدم تا حضرت خاتم و بعد از آن، اولیای الهی، همگی روضه‌خوان مصیبت سیدالشهدا(ع) بوده‌اند. نقل تمام مقاتل و منابع است که از همان عصر عاشورا نیز که آن فاجعه عظیم اتفاق افتاد و امام حسین(ع) به شهادت رسید، حضرت زینب(س) بر سر پیکر مطهر برادر حاضر شده و شروع به عزاداری می‌کنند و با این حرکت، عزاداری برای امام حسین(ع) آغاز می‌شود. کاروان اسرای اهل‌بیت(ع) نیز از همان روز عاشورا و پس از آن، به انتهای مختلف، مجالس عزاداری و تبیین حرکت سیدالشهدا(ع) را آغاز کردند.^۱ پس از واقعه عاشورا، امانان ما از طرف حکومت وقت تحت‌فشار بوده و بسط ید زیادی نداشتند، به همین جهت است که طبق نقل تاریخی که حضرت سجاد(س)، بعد از واقعه عاشورا، با بهره‌گیری از هر فرصتی نظیر هنگام نوشیدن آب و...، به یادآوری مصیبت کربلا می‌پرداخته‌اند و از قضا برخلاف تصور عموم، این حرکت امام امری همیشگی و روزمره نبوده، بلکه هدفمند و در زمان مناسب در جهت منقلب کردن قلوب و اثرگذاری، صورت می‌پذیرفته است.^۲ با فراهم شدن شرایط نسبی در زمان امامین صادقین علیهماالسلام، دعوت به زیارت سیدالشهدا(ع) جدی‌تر شده و با گذشت زمان، در زمان امام کاظم(ع) و خصوصاً حضرت رضا(ع)، عزاداری و گریه بر سیدالشهدا(ع) عمومیت بیشتری پیدا می‌کند.^۳ به نحوی که در این زمان، حزن و عزاداری در ایام دهه اول محرم به صورت رسمی شکل گرفته و در زمان سایر ائمه بعد از آن نیز ادامه یافته و تقویت می‌شود.^۴

از این‌روست که مجالس مذهبی، به‌عنوان یکی از کانون‌های اصیل تشیع از همان زمان بر محور واقعه عاشورا و برانگیختن عواطف عمومی با محوریت محبت امام حسین(ع) شکل گرفته و تا امروز نیز امتداد آن، ادامه یافته است. به نحوی که بسیاری از اندیشمندان غیرمسلمان نیز، زنده‌ماندن یاد این حادثه را از معجزات آن برمی‌شمارند.

۲- عزاداری با هویتی مستقل

امروزه نیز با گذشت بیش از هزار و ۳۵۰ سال از حادثه کربلا، نه‌تنها این مجالس عزاداری کمرنگ نشده بلکه با اوج گرفتن این مجالس طی تاریخ، «هویتی مستقل» نیز پیدا کرده است که از آن تعبیر به «هیات» می‌شود. هیات‌ها مذهبی به‌عنوان متولیان اصلی برپایی مجالس مذهبی، به‌عنوان نهادی مستقل و مردمی عمل کرده و مفهوم، کیفیت و کمیت عزاداری را نیز توسعه بخشیده‌اند و از طرف دیگر، منحصر در عزاداری نشده بلکه شادی اهل‌بیت(ع) را نیز به آن اضافه کرده‌اند.

هیات محل «بیان» و «تبیین» برای «هدایت» است؛^۵ بیان معارف اهل‌بیت(ع)، در بستر «عاطفه» و «محبت»، از این‌رو در هیات، بروز عاطفه شمولیت بیشتری نسبت به تعقل دارد.^۶

از آنجایی که تعریف هیات، به «انسان» صورت می‌پذیرد، و چون انسان بعد فرآیندی نیز دارد، لذا در تعریف هیات نیز نباید به بعد ظاهری محدود شویم. از این‌روست که حضور در هیات، بعد فرآیندی نیز پیدا می‌کند و در این‌صورت است که ملاح حضور و جمعیت در هیات، کثرت ابدان نبوده و به ملاح جذب قلوب در هیات بازمی‌گردد.^۷

درواقع امر، کارکرد اصلی نهاد هیات، ابلاغ و رساندن پیام امام به امت است^۸ و تفاوت عمده آن با سایر تشکل‌ها، در این است که افراد،

علاوه بر ارتباط «بینشی»، ارتباط و پیوند «عاطفی» دارند و عاطفه و محبت، محور است.^۹ از این‌رو، هیات صرفاً برگزاری یک مراسم مذهبی نبوده، بلکه محلی برای برانگیختن اندیشه و احساس در جهت حق، اولیای دین و تحقق حق است.^{۱۰} در بیانات آیت‌الله مصباح‌یزدی درخصوص وظیفه اصلی هیات‌ها داریم: «کار اصلی هیات‌ها، احیای امر اهل‌بیت صلوات‌الله‌علیهم‌جمعین است. اگر ما بخواهیم وظیفه هیات‌ها را در یک زبان نسبتاً علمی ارائه کنیم، باید بگوییم که انسان برای اینکه این مسیر صحیح را انتخاب کند و قوای خودش را در آن راه بسپارد و از آن استفاده کند، به دو چیز احتیاج دارد؛ یکی شناخت و یکی انگیزه احساسی. آن وقتی این شناخت، مرا به حرکت وامی‌دارد که توأم شود با عاطفه، با محبت، با احساس. عقل و احساس باید باشد. عقل راه را باز کند و نشان بدهد و احساس به حرکت دربیاید. نقش اساسی هیات‌ها در جامعه ما، به‌خصوص جامعه شیعی، تقویت احساس و عواطف مذهبی است.»^{۱۱}

زمانی که عاطفه و محبت، محور اجتماع و حرکتی قرار گیرد، قدرت اثرگذاری آن جمع را چندین برابر می‌کند. به همین جهت است که هیات‌ها و مجالس مذهبی، از اثرگذاری بالایی در جامعه در راستای تحقق حق برخوردارند.

دشمنان نیز به‌خوبی به این امر واقفند. از این‌روست که از هیچ برنامه‌ای جهت کمرنگ ساختن یا «آسیب‌سازی» برای هیات‌ها کوتاهی نمی‌ورزند. نمونه‌هایی مانند آنچه در مقاله جفری هالورسون، استاد ارتباطات استراتژیک دانشگاه آریزونا آمده است این مدعا را تایید می‌کند.^{۱۲} در برش تاریخی نیز مشاهده می‌کنیم که یکی از کارهای رضاخان برای ایجاد محبوبیت بین مردم، حضور در دسته‌ها و هیات‌های عزاداری بوده است. این درحالی است که پس از به دست آوردن قدرت و گذشت زمان، نمونه‌ای از تلاش برای به تعطیلی کشاندن نهاد مردمی هیات را نیز در همان زمان می‌توان مشاهده کرد.

جالب‌توجه است که در آن زمان که دولت‌های استعماری و دست‌نشانده آنان یعنی رضاخان، اسلام را به‌عنوان سدی در برابر اهداف استعماری خود دیدند، دست به سه اقدام زدند: ۱. ممنوعیت لباس روحانیت ۲. کشف حجاب ۳. ممنوعیت برگزاری هیات‌ها و جلسات مذهبی^{۱۳} که این امر خود نشان‌دهنده واقف بودن دشمنان بر شدت اثرگذاری هیات در جامعه است.

۳- هیات تراز: الگوی حداقلی یا حداکثری؟

در پیروزی انقلاب اسلامی نیز، جریان عاشورا و حرکت امام حسین(ع) به‌عنوان عامل محرک مردم و هیات‌ها به‌عنوان بستری برای مبارزه، نقش آفرینی عمده‌ای داشتند. چنانچه در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز داریم که «مراسم عاشورای حسینی در انقلاب ما نقش تعیین‌کننده داشت. هیجانی که مردم در این مراسم پیدا می‌کردند، توانست ملت ما را متحول کند؛ هم در سال ۵۹ که اول کار و اول هیجان و تلاطم این اقیانوس بود، و هم در سال ۵۷ که اوجش بود؛ مراسم عاشورا اینگونه است.»^{۱۴} یا در جایی دیگر می‌فرمایند: «ماجرای حسین‌بن‌علی، حقیقتاً موتور حرکت قیرون اسلامی در جهت تفکرات صحیح اسلامی بوده است... در انقلاب ما، این معنا به‌صورت بی‌نی‌واضح بود. معلوم نبود اگر ما این حادثه را نمی‌داشتیم، چطور می‌توانستیم در این معرکه خوض کنیم. این خودش فصل عریض و قابل‌تعمقی است که تمسک به ذیل ماجرای عاشورا و مجاهدت سیدالشهدا علیه‌السلام، چه تأثیری در وضع انقلاب ما داشت. انسان وقتی در این مساله غور می‌کند، از عظمت تأثیر آن حادثه به دهشت می‌افتد و فکر می‌کند کسانی که از آن محرومند، این خلأ

دارای فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های متکثری بوده و هر فرهنگ با اقتضانات خاص خودش همراه است.

فهم تکثر فرهنگی و توجه به تفاوت‌های فرهنگی و آداب و رسوم متنوع و متفاوت خرده‌فرهنگ‌های مختلف، ما را به این نتیجه می‌رساند که هیات تراز نیز برای فرهنگ‌های گوناگون، متفاوت است. از این‌رو است که در آسیب‌شناسی هیات‌ها نیز، لزوماً مساله‌ای به نام آسیب نداشته، بلکه «آسیب‌ها» برای «هیات‌ها» داریم.^{۲۰}

با توجه به تبیین فوق، این‌طور می‌توان بیان کرد که در واقع هیات تراز، یک قله نبوده بلکه «سلسله قله» یک رشته‌کوه واحد است.

هیات تراز شامل اصول و چارچوب‌های اصلی و ثابت است که متناسب با فرهنگ‌های مختلف و اقتضانات هر زمان و مکان، قابلیت تطبیق پیدا می‌کند. از این‌رو، به تعریف مفهوم هیات تراز، نه‌تنها لزوماً مشابهت و یکسان‌سازی هیات‌ها صورت نمی‌پذیرد، بلکه شرایط و اقتضانات هر هیات نیز البته در یک چارچوب حداکثری در نظر گرفته می‌شود. در این‌صورت است که می‌توان مسیر رشد و حرکت هیات را سنجید و هر هیات، با توجه به مقتضیات خود، می‌تواند به سمت هدف اصلی این نهاد اصیل شیعی و درجهت نزدیک شدن به قله تلاش کند و از آسیب‌های دشمنان در این راه مصون بماند.

پی‌نوشت‌ها

- ۱- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با رجبی‌دوانی، ۹۶/۱۰/۲۵
- ۲- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با آیت‌الله علم‌الهدی، ۹۶/۰۴/۱۱
- ۳- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با رجبی‌دوانی، ۹۶/۱۰/۲۵
- ۴- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با آیت‌الله علم‌الهدی، ۹۶/۰۴/۱۱
- ۵- «تعمیری که در قرآن [برای هدایت] آمده است «هدی للناس» یا در مرتبه‌ای «هدی للمتقین» است و هر دوی اینها در هیات نقش دارد. یعنی هیات هم نقش هدایت مردم و هم هدایت متقین را برعهده دارد؛ پس باید برنامه‌هایش به گونه‌ای باشد که هم هدایت ناس را شامل بشود هم هدایت متقین را» برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با عابدینی، ۹۷/۰۲/۳۱
- ۶- برگرفته از نشست تخصصی با کردمهن، ۹۶/۱۱/۱۸
- ۷- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیا امر با عابدینی، ۹۷/۰۲/۳۱
- ۸- برگرفته از فرمایشات آیت‌الله میرباقری
- ۹- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با آیت‌الله علم‌الهدی، ۹۶/۰۴/۱۱
- ۱۰- بیانات پناهیان در اولین همایش ملی هیات‌های فعال در عرصه اربعین، ۹۶/۰۸/۲۱
- ۱۱- بیانات آیت‌الله مصباح‌یزدی در دومین همایش ملی هیات‌های محوری و برگزیده کشور، ۱۳۹۲/۱۲/۰۸
- ۱۲- جفری هالورسون نظریه‌پرداز و پروفیسور دانشگاه آریزونای آمریکا، با انتشار مقاله‌ای تصریح کرد که دیگر راهکارهای نظامی برای مقابله در «راندازی نرم» با حکومت ایران چندان کارایی نداشته و جبهه غرب و استخبار باید تغییر تاکتیک داده و دستور کار خویش قرار دهد. هالورسون در این مقاله، استراتژی پیشنهادی خود را این‌گونه مطرح می‌کند که برای موفقیت در مقابل نظام و حکومت ایران، باید از ماجرای کربلا بهره‌برداری صورت پذیرد. نکته جالب‌توجه در اینجاست که او یک جریان خاص را به‌عنوان بهترین کاراکتر برای ایفا کردن نقش طرفداران امام حسین و مقابله با یزید ساختگی یعنی نظام مقدس جمهوری اسلامی معرفی می‌کند.
- ۱۳- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با رجبی‌دوانی، ۹۶/۱۰/۲۵
- ۱۴- بیانات مقام‌مظهوربری در تاریخ ۱۳۹۳/۰۸/۱۰
- ۱۵- بیانات مقام‌مظهوربری در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۰/۰۴/۲۰
- ۱۶- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با طائب، ۹۷/۰۵/۰۲
- ۱۷- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با حسام مظاهری، ۹۶/۰۴/۱۰
- ۱۸- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با مهدی رسولی، ۹۶/۱۱/۰۱
- ۱۹- نشریه جامعه‌ایمانی شعر
- ۲۰- برگرفته از نشست تخصصی هسته احیای امر با حسام مظاهری، ۹۶/۰۴/۱۰